

En pakistansk familie ønsker velkommen inn

I diskusjonene om hvilke bomiljøer som skulle få plass i gården fra Wessels gate 15, ble det snart enighet om at én av leilighetene skulle vise et innvandrers hjem. Det ble tidlig bestemt at beboerne i dette hjemmet skulle være pakistanere, fordi pakistanerne er den mest tallrike utenomeuropeiske innvandrerggruppen i hovedstaden, og også den som i størst grad setter synlig preg på bybildet. Årstallet som skulle vises var i utgangspunktet åpent, men både ut fra praktiske forhold og ut fra ønsket om at dette skulle bli mest mulig et samtidsprosjekt, ble det besluttet å legge utstillingen så nært opp mot nåtid som mulig. Den er derfor fastsatt til år 2002, nærmere bestemt en dag under fastemåneden ramadan, som det året falt i november – desember. Utstillingen åpnet sommeren 2003.

Utstillingen er laget med flere formål i tankene. Den er først og fremst en mulighet for museets store og mangfoldige publikum til å komme innenfor døren til et pakistansk hjem i Norge, og se hvordan det ser ut der. Det er det ikke mange blant publikum som har hatt anledning til, for selv om mennesker med ulik etnisk bakgrunn kan ha mye kontakt i det offentlige rom, er den private sfære for de aller fleste et lukket territorium for andre enn egen gruppe. Slik er det ikke bare mellom innvandrere og «de norske»: barrierene for sosial kontakt i privatsfæren kan ofte være vel så høye mellom ulike innvandrerggrupper. Det er altså mye å lære for alle ved å besøke utstillingen, uansett egen nasjonalitet. Publikums reaksjoner under omvisninger bekrefter da også at det er mange myter og fordommer som kan avlives ved et slikt besøk.

Det andre hovedformålet med utstillingen er å markere at innvandrernes liv er å anse som en fullverdig del av det norske kulturbildet. Deres tradisjoner, levemåter og verdier er noe museene bør dokumentere, forske på og formidle, på samme måte som når det gjelder norsk kultur ellers. Igjen er dette et budskap til flere målgrupper. For det første er utstillingen en påminnelse til alle om at det norske samfunn og kulturbilde er mer sammensatt og mangfoldig enn før. Det er det som kjent ikke alle som er like begeistret for. Utstillingen ble da også straks etter åpning hardt kritisert på hjemmesiden til det høyreekstreme partiet Nasjonalalliansen, med rene skjellsord både om utstillingen og den ansvarlige konservator. Pakistansk juggel hadde ikke noe på Norsk Folkemuseum å gjøre, var budskapet derfra. – For det andre er utstillingen ment å gi et signal til innvandrere, uansett nasjonal eller etnisk bakgrunn, om at også de og deres liv skal bli tatt på alvor i museenes arbeid.

Foto:
Anne-Lise Reinsfelt
Norsk Folkemuseum

I det offentlige rom er Oslos flerkulturelle miljø lett synlig, slik som utenfor denne kolonialbutikken på Grønland. Ved stativene med frukt og grønnsaker handler nordmenn og innvandrere av ulike nasjonaliteter side om side. Hvor mye annen kontakt de har med hverandre, eller med butikkinnehaveren, kan nok variere – på hjemmebesøk til hverandre kommer de neppe.

Foto:
Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

Det er viktig nok. Museene er kanskje ikke de samfunnsinstitusjonene som har størst betydning for innvandrernes opplevelse av aksept og verdsettelse, men museene har høy prestisje i brede lag av befolkningen, og de oppfattes stort sett som troverdige i det de sier. Denne tilliten er det viktig at museene bruker på en konstruktiv måte, og det flerkulturelle temaet er et felt der innsats trenges, og blir etterspurt fra offentlighet og myndigheter.¹

INFORMANTENE

Da beslutningen var tatt om at en av utstillingene i leiegården skulle vise et pakistansk innvandrerhjem, reiste det med én gang flere viktige prinsipielle og praktiske spørsmål. Skulle vi sikte mot å gjenskape ett bestemt hjem, eller skulle vi forsøke å konstruere en slags syntese av flere ulike hjem? Og hvor kunne vi hente kunnskaper om pakistanske bomiljøer i Norge?

Hjemmet er bokstavelig talt en privat sfære, og de fleste vil nok betakke seg for å la fremmede komme inn og kikke i skuffer og skap, særlig når det dreier seg om forskere som skal samle data for å lage en utstilling om det de ser. Slik vil vel de fleste tenke, uansett nasjonalitet. Når det gjaldt en innvandrergruppe som pakistanere, antok vi at kulturelle og religiøse faktorer kunne skape ekstra hindringer i tillegg.

Men det ble klart at feltarbeid måtte til, for det var lite å finne i litteraturen. Opplysninger hos samfunns- og kulturforskere som hadde arbeidet med innvandremiljøer i Norge var stort sett kortfattet og lite detaljerte når det gjaldt hjeminnredning (for eksempel Ruud 1987). I museets egne arkiver fantes en del bilder fra noen få innvandrerhjem, tatt i forbindelse med en intervjuundersøkelse noen år tidligere. Disse ga verdifulle opplysninger, men var for sporadiske til å kunne gi grunnlag for å gjenskape hele interiører. Noen holdepunkter kunne finnes i utenlandsk faglitteratur, blant annet fra Sverige,

Stua hos informant-familien, slik den så ut under «Bo i lag»-prosjektets dokumentasjon i 1998. Rommet er litt større enn stua i museumsleiligheten, og har dermed plass til noen flere møbler enn i museumsleiligheten, blant annet toseteren til venstre, samt en sovesofa som skimtes i nedre venstre hjørne. Også plassering av dør og vinduer har følger for møblering og veggpynt.

Foto:
Rune Aakvik
Oslo Museum

der kulturelt mangfold hadde vært gjenstand for større faglig interesse enn i Norge (Daun og Ehn 1989, Ehn 1990), og der det også hadde vært foretatt minst én museumsfaglig dokumentasjon av et innvandrerhjem (Flinck 1990). I Norge hadde det stort sett ikke kommet lenger enn til gode intensjoner og utredninger (Pareli 1993, 1994, Rekdal 1999). Et hederlig unntak var prosjektet «Bo i lag, i går og i dag» som IKM – Internasjonalt Kultursenter og Museum (nå Interkulturelt Museum, del av Oslo Museum) hadde organisert i samarbeid med Oslo Bymuseum og Norsk Folkemuseum i 1998. Dette prosjektet dreide seg om å dokumentere livet i en av «gråbeingårdene» på Tøyen i Oslo, og resulterte i en utstilling ved Bymuseet høsten 1998, der både historiske og samtidige forhold ble tatt opp, og der et temanummer av museets tidsskrift *Byminner* fungerte som utstillingskatalog (Mohn 1998). Hovedvekten lå på samhandlingen mellom de ulike menneskene i gården, men det ble også gjort verdifull fotodokumentasjon av enkelte leiligheter, blant annet hjemme hos en pakistansk familie.

Kanskje kunne denne familien bli en innfallspport for oss når vi nå skulle gå i gang med å bygge opp vårt pakistanske innvandrerhjem på Folkemuseet? Familien hadde den gang gjort inntrykk på meg ved sin åpne og positive holdning til prosjektet. Det var nærliggende å kontakte dem og spørre om de kunne tenke seg å også være med på Folkemuseets utstillingsprosjekt. Jeg la ikke skjul på at et samarbeid denne gang ville bli mye mer omfattende og krevende for dem enn det de hadde deltatt i før. Heldigvis var familien også denne gangen både velvillig og gjestfri. Jeg ble tatt godt imot på mine besøk,

Stua hjemme hos informantfamilien på Tøyen under feltbesøk vinteren 2003. Det er innredningen på dette tidspunkt som i hovedsak er grunnlag for museumsleiligheten. Legg merke til forandringene fra interiøret som ble fotografert i 1998: Nye tapeter, gardiner og gulvteppe, laminatgulv istedenfor heldekende tepegulv, samt nye sofaputer og nakkeduker.

Foto:
Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

og både skuffer og skap ble åpnet for mitt blikk og mitt kamera. Etter en tid begynte jeg å ta med min kollega Birte Sandvik. Hun ble en uvurderlig hjelp i arbeidet, både fordi hun med sin sosiale væremåte raskt fikk god kontakt med familien, og fordi hun hadde en usedvanlig skarp observasjonsevne, noe som var svært nyttig når vi samtidig med kakespising og intense samtaler med flere familiemedlemmer på én gang også skulle prøve å merke oss så mange detaljer i innredningen som mulig. Trolig gjorde hennes deltakelse også at disse besøkene ble mindre «farlige» enn når det kom en enslig mann på besøk – i alle fall så vi etter hvert lite til familiens mannlige medlemmer, og det var moren og den ene datteren som ble våre viktigste informanter.

Familien besto av far, mor og fire hjemmeværende barn i alderen 10 til 22 år. I tillegg kom en datter som hadde giftet seg kort tid før feltarbeidet begynte, og var flyttet til egen leilighet i en drabantby. Familien hadde bodd i gården siden syttitallet, og alle barna hadde hatt hele oppveksten der. Leiligheten deres var på mange måter ganske lik den som skulle innredes på museet, en treroms leilighet i en leiegård fra 1800-tallet. Men det var noen forskjeller, og noen av dem hadde betydning for utstillingen. Blant annet var det vanskelig å få til soveplasser til like mange personer i museumsleiligheten, så det måtte derfor bli færre barn i den familien som vi tenker oss bor i museets leilighet. Disse forskjellene var likevel ikke så viktige at de skapte virkelige problemer. Når familien i tillegg var så positiv og hjelpsom til å gi oss den informasjonen vi trengte, var det gode grunner til å legge dette konkrete hjemmet til grunn for utstillingen.²

Hjemmet som ble bygd opp på museet ble altså i hovedsak, og i svært mange detaljer, gjort så likt hjemmet på Tøyen som mulig. Der hvor det ble gjort endringer, var det enten fordi det var nødvendig på grunn av rommenes

størrelse og innbyrdes plassering, eller det var ut fra observasjoner vi gjorde i andre pakistanske hjem som vi etter hvert besøkte. Noen detaljer ble også endret fordi vi av etiske grunner ikke ville gå informantene altfor nært innpå livet, slik at det i ettertid ville kunne oppleves som overtramp mot deres integritet. Men i det store og hele ble hjemmet til familien på Tøyen modell for det pakistanske hjemmet i Wessels gate 15. At kopieringen var vellykket, fikk vi bekreftet av mor og datter da de kort før åpning kom på inspeksjon i den nesten ferdige utstillingen. De rettet bare på noen småting, og konkluderte så med at dette var blitt «et godt muslimsk hjem». En annen bekreftelse på at museumshjemmet ligger nært opp til originalen på Tøyen fikk vi under åpningen av utstillingen, der flere venner av familien møtte opp, og en av datterens venninner spontant utbrøt at «Åh, det er jo *akkurat slik* dere har det!»

INDIVIDUELT ELLER TYPISK?

Avjørelsen om å basere utstillingen på ett bestemt hjem, bringer opp spørsmålet om hvorvidt dette hjemmet kunne sies å være typisk for pakistanske hjem i Oslo. Selvsagt kunne vi ikke ta sikte på å skape en utstilling som ville være dekkende for alle slike hjem – det ville være like meningsløst som å prøve å lage en utstilling som skulle være dekkende for alle *norske* hjem. Dette ville bli et eksempel, et utsnitt av en mangfoldig virkelighet. Men vi måtte selvsagt forsikre oss om at ikke denne bestemte familien hadde en så spesiell smak at utstillingen ville gi et helt feilaktig inntrykk av hvordan pakistanere flest har det.

Derfor arbeidet vi samtidig med dokumentasjonen av familien på Tøyen også med å etablere flere kontakter blant pakistanere i Oslo, og dro på hjemmebesøk der det var mulig. Det ble ikke foretatt noen systematisk dokumentasjon av disse hjemmene, men besøkene ga tilstrekkelig informasjon til at vi fikk forvissnet oss om at «vår» familie ikke var eksentrikere. De avvikene de hadde fra det vi så ellers, var stort sett trygt innenfor rimelighetens grenser. For eksempel hadde vår familie stuemøblement i velur, mens stereotypien sier at «alle» pakistanere skal ha skinnsofa. Men informanter vi tok dette opp med, var samstemte om at velur også var helt i orden, selv om de fleste syntes skinn var finere.³

Besøkene i de andre leilighetene ga imidlertid grunnlag for en del endringer i forhold til innredningen hjemme hos familien på Tøyen. Blant annet ble det satt en vifte i stuetaket, fordi vi ble klar over at slike vifter er vanlig hos pakistanere i Oslo – i større leiligheter kan det være opptil fire-fem stykker. Hos familien på Tøyen fantes ikke noen vifte – derimot skiftet de stadig lamper og lysekroner, fordi de hadde en slektning i Pakistan som hadde lampebutikk. Slike utskiftinger og ommøbleringer var det for øvrig mange av i de to årene vi drev vår dokumentasjon, og det skapte selvsagt komplikasjoner for arbeidet. Det lot til at utskiftingene skjedde nokså impulsivt, og for oss fra museet var det frustrerende at inventar plutselig var blitt kastet, uten at vi hadde fått muligheter for å sikre det for museet. Vårt sterke ønske om å få

Under arbeidet med utstillingen besøkte museets medarbeidere flere andre innvandrershjem. Mens syttitallets innvandrere bosatte seg i gamle gårder på østkanten, vil neste generasjon ofte flytte til drabantbyer der leilighetene er større og gir mer rom for store familier til å bli boende sammen. Leiligheten på bildet her skiller seg fra den på Tøyen – og dens kopi på Folkemuseet – både i størrelse og i møblering.

Foto:
Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

tak i «det autentiske» virket nok temmelig uforståelig for informantene.

Et eksempel som illustrerer dette er familiens store dobbeltseng, med en særpreget, buet sengegavl med innebygd klokke og radio, og med stadig nye, lekre sengetepper og pynteputer. Den fascinerte både meg og min kollega, og vi la ikke skjul på at vi veldig gjerne ville kjøpe den til utstillingen. Familien ga først inntrykk av at de var lei hele sengen, som de hadde hatt siden åttitallet, og de kunne godt tenke seg å forære den til museet. Men noen konkret avtale ble det aldri. Det virket som om de hadde ombestemt seg. Vi ville ikke presse på, og endte med å finne en annen seng. Men da vi noen uker etter utstillingsåpningen besøkte familien igjen, viste de oss stolt sin nyeste anskaffelse, en dobbeltseng fra IKEA. Den gamle åttitalssengen hadde de dumpet på fyllinga.

Nå var ikke den sengen som ble valgt til utstillingen noen dårlig erstatning, selv om den altså ikke var like «autentisk» som den særpregete modellen hos familien på Tøyen. Sengen som ble innkjøpt er en luksuriøs modell i høyglanset imitert nøttetre, med lampetter, speil og gull-lister, samt innebygd klokke, radio og kassettpiller. Den ble valgt ut fra en opplysning vi fikk om at «alle pakistanere i Oslo ønsker seg en slik seng!» Utsagnet ble sjekket hos den aktuelle møbelhandleren, som kunne bekrefte at denne modellen er svært populær, både hos pakistanere og andre innvandrere. I utstillingen er denne sengen blitt et visuelt høydepunkt, utstyrt med forseggjort sengeteppe med pyntesløyfer, og puter i matchende silkestoff. På det ene nattbordet står en moskéklukke – et vekkerur som er formet som en moské, og som istedenfor vanlig ringelyd vekker med imitert bønneutrop – og på det andre nattbordet står en pynteboks for papirlommetørklær, med sterke farger og forgyldt dekor i rokokkostil – denne boksen fant vi i så å si samtlige

av de hjemmene vi besøkte i dette prosjektet, og den er vanlig ikke bare i Pakistan men også i mange andre land.⁴

En annen iøynefallende gjenstand er takviften. Den er vanlig hos pakistanere i Oslo, men temmelig sjelden i vanlige norske hjem. Trolig er takviftens popularitet hos pakistanere i Oslo en overføring fra opprinnelseslandet, der slike vifter for det første har en viktig funksjon under hete klimaforhold, og for det andre har et høystatuspreg som trolig går tilbake til hjeminnredningen hos den britiske herskerklassen i kolonitiden.

ETISKE PROBLEMER

Det var klart fra begynnelsen at det å lage en utstilling om en pakistansk familie ville innebære helt andre etiske problemstillinger for museet enn fremstilling av en norsk familie. Vi føler oss som regel på rimelig trygg grunn i å vurdere om en norsk informant kan presenteres med navn og andre personlige opplysninger i en slik sammenheng. I de to andre utstillingene i Wessels gate 15 som er bygd på faktiske, nålevende informanter, blir disse beboerne presentert for publikum med både fullt navn og flere andre personopplysninger. Denne løsningen er selvsagt blitt valgt i samråd med informantene selv. Andre museer har valgt andre løsninger for lignende prosjekter. Spørsmålet om anonymisering eller identifisering må avgjøres i hvert tilfelle ut fra konteksten, ut fra ulike fagtradisjoner, og ikke minst på grunnlag av informantenes egne ønsker – og deres forutsetninger for å vurdere konsekvensene.

Familien på Tøyen ga helt fra begynnelsen uttrykk for at de ikke hadde noe imot å bli presentert med fullt navn – de hadde ingenting å skjule, som de sa. For oss fra museet var det umulig å vurdere om det kunne være problemer ved å presentere familien helt åpent. Trolig var det også ganske umulig for informantene selv å kunne vite noe sikkert om dette, siden et slikt prosjekt var noe helt nytt for dem, og for deres omgivelser. Men vi mente det var grunn til å være varsom. Her hadde vi en familie med bakgrunn i et land preget av sterke religiøse krefter og sterke tradisjonsbindinger, som hadde åpnet opp for en fremmed mann, ikke bare inn i hjemmet, men helt inn i kvinnenes soverom, med andre ord hjemmets mest private område. Det ville ikke være usannsynlig om noen med mer konservative holdninger ville reagere negativt

Sengen i museumsleiligheten (høyre) er et flott blikkfang, med sine lampetter, speil og forgylte lister. Slike imponerende senger ser ut til å være populære i flere innvandrer miljøer; slik var det også hos informantfamilien (venstre).

Foto:
Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

Den forgylte serviettboxen og den like gullglitrende moskékklokken er begge blant de mest iøynefallende gjenstandene i utstillingen. Da en pakistansk besøkende ble bedt om å peke på noe i utstillingen som kunne stå som representanter for pakistansk kulturarv, valgte han nettopp disse to. Men det er ingenting spesielt pakistansk over disse gjenstandene: de er vanlige over hele den muslimske verden. Begge er for øvrig laget i Kina.

Foto:
Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

på dette. Det var heller ikke vanskelig å se for seg at negative sanksjoner i omgivelsene kunne få alvorlige følger for informantene, for eksempel når det gjaldt oppfatninger om ærbarhet og ære, med de mange konsekvenser dette kunne få, både for enkeltpersoner og for hele familien.

Det var klart for oss at vi måtte innta en føre-var-holdning, og gå ut fra at det kunne komme negative reaksjoner som kunne få følger for informantene. Fra samarbeidet med IKM kjente vi til i alle fall ett eksempel på slike reaksjoner, som hadde kommet uforutsett både på museet og på informanten selv, og med alvorlige negative følger for henne det gjaldt. Et annet eksempel, som var mye fremme i mediedebatten på den tiden utstillingen ble laget, var Åsne Seierstads bok om bokhandleren fra Kabul, der kritikken mot forfatteren særlig gjaldt den manglende anonymiseringen av familien boken handlet om. Et hovedpoeng i den debatten var nettopp de uoverskuelige konsekvensene av at informantene ikke var blitt tilstrekkelig anonymisert. Samtidig kunne akkurat den saken også illustrere hvordan anonymisering lett kan føre til at fortellingen mister noe av sin kraft og sitt preg av autenticitet. Slik ville det trolig også være her. Beslutningen ble likevel å holde familien på Tøyen mest mulig skjult. Vi konstruerte isteden en fiktiv beboerfamilie, som i utstillingen kommer til syne på fotografier i reolen i stua. Bildene er lånt fra forskjellige informanter og satt sammen til en konstruert familie, men ingen av dem er fra familien på Tøyen.

På den annen side ville det være naivt å tro at informantfamilien kunne holdes anonym i de sammenhenger der det virkelig teller, nemlig i forhold til andre pakistanere i Oslo. Der fins det omfattende informasjonsnettverk for å holde rede på hverandre, og det er sannsynlig at de som måtte være interessert i å vite hvem denne familien er, nokså lett kan få vite det. Heldigvis ser det ut til at det ikke har vært noen negative reaksjoner av betydning som følge av utstillingen. Familien selv sier de ikke har opplevd noe slikt, og de pakistanske museumsbesøkende vi har snakket med, har alle vært positive til prosjektet, og ingen har kommet med kritikk av familien som har utlevert seg så sterkt. Det trenger selvsagt ikke bety at motforestillinger eller negative holdninger ikke finnes. Det betyr heller ikke at ikke negative holdninger kan komme frem senere. Men så langt har altså de åpne reaksjonene vært entydig positive.

I reolen i stua står bilder innlånt fra forskjellige informanter – ingen er fra «hovedfamilien». Bruk av bilder kan være følsomt i enkelte muslimske miljøer, og på grunn av museets erfaringer er ansiktstrekene på et av bildene her gjort ugjenkjennelige.

Foto:
Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

PROSJEKTGJENNOMFØRINGEN, EN LÆREPROSESS

Det praktiske arbeidet med å forberede og lage utstillingen var en interessant tid for alle som deltok. Ikke minst var det mange valg som måtte treffes underveis. Informantfamiliens leilighet fikk sin nåværende form på åttitallet, da gården ble rehabilitert som ledd i den store byfornyelsen på Oslos østkant. To små leiligheter ble da slått sammen til én treroms. Siden hadde familien pusset opp i flere omganger, og møbler og inventar ble stadig skiftet ut. Blant annet hadde stua fått nye tapeter noen år i forveien. Nøyaktig samme tapet var ikke å finne, og det måtte derfor gjøres et valg blant tre-fire som kom nokså nær opptil den originale. Valget ble gjort i samråd med familien, som fikk se på prøvene og uttale seg om hvilke de syntes lignet mest. Det samme ble gjort med gulvteppene. Slike store og små valg måtte gjøres stadig vekk, siden vi bare i liten grad hadde tilgang til autentiske gjenstander – altså ting fra hjemmet som familien ga oss til bruk i utstillingen. Det meste måtte altså skaffes fra andre kilder.

Møblene i pakistanske hjem i Norge kommer som regel fra vanlige norske møbelbutikker, og vi kunne finne lignende ting i slike butikker eller i brukthandler. Det som skiller seg ut fra det vanlige norske, er særlig forskjellige pynteting og den store bruken av tekstiler, slik som gardiner, portierer og sengetepper, samt puter og nakkeduker i samme mønster til sofa og lenestoler. Mye av dette var å finne i butikker på Oslos østkant som spesielt retter seg mot innvandrere. Det gjaldt for eksempel de mange veggbildene med Koransitater i gullbrodert arabisk skrift, og lignende pynteting. Familien på Tøyen bidro også med noe, blant annet sofaputer og nakkeduker, som er saker de stadig fornyer under feriebesøk i Pakistan. En kollega ved museet, som skulle til Pakistan på et faglig oppdrag, kjøpte inn veggteppe med bilde av

Veggteppe som viser den store moskéen i Mekka med Kabaen, Islams største helligdom, som alle muslimer skal snu seg mot i bønn fem ganger i døgnet. Dette er et vanlig motiv på veggen i muslimske hjem. Også "vår" familie hadde tidligere hatt et slikt teppe på veggen, jfr. bilde side 169.

Foto:
Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

moskéen i Mekka, samt lampetter og flere pyntegjenstander. En pakistansk informant bidro med et bønneteppe, innkjøpt under pilegrimsreise til Mekka. Det er vanlig å kjøpe slike tepper når man er i den hellige byen, og så etterpå bruke dem som gaver til slekt og venner. Det kan være fine, håndknyttede tepper, men vel så ofte er det fabrikklagete tepper av syntetstoff og i sterke farger, som regel produsert i Kina. I museumsleiligheten ligger bønneteppe sammenrullet på soverommet. Hjemme hos noen informanter hadde vi sett bønnetepper liggende rullet ut og klare til bruk, men dette kan være upraktisk i dagliglivet, for man skal helst unngå å trække på et bønneteppe, og i en liten leilighet ville dette nesten ikke være til å unngå. Det er soverommet som gjør tjeneste som bønnerom, i Wessels gate 15 så vel som hjemme hos familien på Tøyen, og derfor ligger bønneteppe der. Under bønn skal en muslim være vendt mot Mekka, og bønneteppe må selvsagt ligge i samme retning. Det viste seg da vi i museumsleiligheten skulle finne *qibla* (retningen mot Mekka) at den var fullstendig vinkelrett mot vindusveggen. Leiegården fra Wessels gate står altså på museet med fasaden rett mot Mekka – uten at dette var tilsiktet: bygningens plassering bestemmes av gateløpet i Friluftsmuseet, som ble fastsatt i museets tidligste år, på begynnelsen av 1900-tallet.

Andre gjenstander i utstillingen er mer hjemmekjente for norske besøkende, men ikke mindre viktig som utstillingselementer. På skrivebordet til husets datter står en datamaskin. Den viser skjermbilder fra et nettsted for norsk-pakistanske ungdommer, som der diskuterer ulike saker som ungdom er opptatt av. For datteren, som må holde seg hjemme om kvelden, er dette nettstedet en viktig kanal ut til verden og til kontakt med venninner og andre kjente. For oss andre er det et interessant kikkhull inn til denne ungdommens tankeverden.⁵ Det er for øvrig til ettertanke at ved omvisninger har det flere

Den yngste datteren regjerer nå alene på rommet hun før delte med to søstre, og rommet er preget av hennes ting. Data-maskinen er en sentral gjenstand, både for skolearbeid og som kanal til verden der ute. Silkemaleriet over sengen har den islamske trosbekjennelsen i arabisk kalligrafi. Slike tavler med Guds navn henger i alle husets rom, «for da våker Gud over den som er i rommet». For øvrig vitner bildet om at også innvandrere kjøper mye av sitt innbo på IKEA.

Foto:
Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

ganger hendt at noen blant publikum har uttrykt høylydt forbauselse over å se at pakistanere i Oslo har datamaskin og internett hjemme – en ufrivillig avsløring av fordommer, som denne utstillingen forhåpentligvis kan bidra til å endre på.

Mens datamaskinen er datterens domene, er fjernsynet i stua et viktig møbel for hele familien. Hvilke kanaler og programmer som blir sett på rundt i hjemmene, kunne i seg selv være tema for et interessant studieprosjekt. Viktig for mange pakistanere i Norge er Prime TV, en kabel- og parabolkanal for pakistanere, produsert av et selskap i London. I tillegg er CD- og DVD-spillere fast inventar, der beboerne kan spille det siste i indisk og pakistansk film fra platebutikkene på Grønland. I utstillingen er fjernsynet programmert til å vise en flott dansescene fra en indisk Bollywoodfilm, og bilder og lyd fra filmen er viktige for stemningen i utstillingen. Akkurat denne filmen har for øvrig medført en av de få kritiske kommentarene til utstillingen vi har fått fra en pakistansk besøkende. Han påpekte at en pakistansk utstilling ikke burde vise en indisk film, på grunn av de politiske uoverensstemmelsene mellom de to landene. På den annen side har flere informanter forsikret om at *alle* pakistanere i Oslo ser på Bollywoodfilmer. Og siden dette prosjektet jo blant annet dreier seg nettopp om kulturblanding, har vi valgt å beholde den indiske filmen i utstillingen, uten å ta hensyn til hva som måtte være politisk korrekt.

Mens det er forholdsvis enkelt å bruke levende bilder og lyd som stemningsskapende innslag i utstillingen, er det vanskeligere å formidle andre sanserinntrykk som også burde være med, ikke minst duften av den gode maten som en gjest alltid vil bli oppvartet med i et pakistansk hjem, og som vi fra museet alltid fikk rikelig av ved våre besøk hos familien på Tøyen.

På kjøkkenet foregår forberedelsene til *iftar*, måltidet ved solnedgang som markerer at dagens faste er over. På kjøleskapet er en kalender som viser døgnet fem bønnetider dag for dag gjennom året, og en mindre kalender som viser fastetidene i Oslo under ramadan i år 1423 etter islamsk tidsregning, som tilsvarer november-desember 2002.

Foto:
Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

Nesten alle dokumentasjonsbildene fra hjemmet deres viser derfor stuebordet fullsatt av skåler og fat med mange slags spennende matretter. Tidlig i prosjektet vurderte vi å vise denne imponerende borddekningen i utstillingen. Men dette kom i konflikt med ønsket om å legge utstillingen tidsmessig til fastemåneden ramadan. Fasten er et særpreget innslag i dagliglivet i muslimske familier, og en skikk som er fremmedartet for mange ikke-muslimer, og derfor viktig å kunne formidle i utstillingen.

Tidfesting til ramadan gir også anledning til å formidle til publikum at religionen har større betydning for pakistanere flest enn for nordmenn flest. En kalender som er festet på kjøleskapet på kjøkkenet regner opp de nøyaktige tidspunktene for døgnet fem bønnetider i Oslo, dag for dag gjennom et år, med justering for andre norske byer alt etter om de ligger lenger øst eller vest enn Oslo – i Kongsvinger begynner og slutter fasten fem minutter tidligere enn i Oslo, mens den i Drammen begynner to minutter senere enn i Oslo, og i Bergen nesten en halv time senere. Dette skyldes at bønnetidene bestemmes av tidene for soloppgang og solnedgang fra dag til dag gjennom året. Det samme gjelder fastetidene. Fasten varer fra grålysning til solnedgang, og siden publikum jo besøker utstillingen om dagen, vil det si at det er fastetid. Stuebordet står derfor uten mat. Men dersom publikum kikker inn på kjøkkenet vil de se at der er matlagingen i full gang, som forberedelse til *iftar*, kveldsmåltidet som bryter dagens faste.

De mange handleturene i Oslos innvandrerbutikker som var nødvendige for å skaffe alt som trengtes til utstillingen, var i seg selv så lærerike at vi som arbeidet med prosjektet fikk en følelse av at dette nesten måtte sees som en egen type feltarbeid. Særlig gjaldt det der slike handlerunder foregikk sammen med våre pakistanske informanter.⁶ Noen ganger kunne små de-

taljer gi innblikk i problemfelt som går rett inn i samfunnsdebatten omkring innvandring og det flerkulturelle. For eksempel oppdaget vi, da datterens sminkebord skulle fylles, at blant bordets tuber og glass måtte det absolutt være en tube med hudblekekrem. «En sånn har *alle* pakistanske jenter i Norge» fikk vi høre. Dette ledet oss til en lærerik leksjon om pakistanernes velutviklede rangeringssystem ut fra folks hudfarge, og hvor viktig blek hud er for jenters sjanse på ekteskapsmarkedet – igjen et tema som kunne fortjene en egen studie.

ET UTGANGSPUNKT FOR MANGE DEBATTER

Spørsmål knyttet til innvandringen og det flerkulturelle er noe av det som diskuteres oftest og med sterkest engasjement i media og ulike fora, og i uformelle sammenhenger. Ved omvisninger har iblant noen av publikum påpekt som en mangel at utstillingen ikke sier noe om de mest omstridte sakene, slik som integrasjon, likestilling eller arrangerte ekteskap, for å nevne noe. Til det er å si at denne utstillingen dreier seg om noe annet, og ikke tar mål av seg til å diskutere slike brennbare, men også kompliserte samfunnsproblemer. Men selv om de korte introduksjonstekstene ved inngangen ikke sier noe eksplisitt om aktuelle saker, er det absolutt mulig å bruke denne utstillingen som utgangspunkt for diskusjoner om slike temaer. Formidleren kan vise hvordan utgangsdørene og romløsningen gjør det mulig å ta mot gjester uten at de kommer i kontakt med husets kvinner, om nå dette skulle være en familie som praktiserer *purdah*, det vil si at husets kvinner skal unngå kontakt med fremmede menn. Familiebildene på reolen kan brukes til å konstruere ulike livshistorier. Et av dem viser en pyntet brud. Hun ser ikke særlig lykkelig ut. Er det bare fordi pakistanske ærbarhetsregler påbyr at hun skal se

Foran på sminkebordet ligger hudblekekremen som er en uunnværlig bestanddel i pakistanske pikers skjønnhetspleie. Denne ene gjenstanden kan i seg selv være utgangspunkt for diskusjoner om mange temaer. Slike kremer kjøpes og brukes ikke bare av pakistanere, men er også til salgs for eksempel i butikker på Grønland som henvender seg til afrikanske kunder. Hva sier dette om hudfargens betydning i forskjellige sammenhenger, også i vår tid?

Foto:
Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

blygt ned og ikke åpent vise følelser? Eller er det kanskje slik at hun faktisk ikke *er* så veldig glad? Mange fortellinger kan skapes ut fra dette ene bildet. Slik er det med mye av det man ser i leiligheten.

Utstillingen kan også brukes til å formidle andre typer temaer enn slike som er direkte knyttet til innvandrere. At en treroms leilighet kan gi plass til så mange mennesker, er antakelig vanskelig å forstå for de fleste norske barn, som stort sett er vant til å ha eget rom. Her kan de lære om endringene i boligforhold her i landet i løpet av en generasjon eller to. Et annet tema som ofte kommer opp i reaksjonene hos publikum, er spørsmål knyttet til smak, og oppfatninger om hva som er stygt og pent. Noen har karakterisert interiøret i innvandrersleiligheten som kitsj, andre bruker uttrykk som overlesset eller glorete. Noen har spurt om museet ikke er redd for å latterliggjøre pakistanerne når vi viser hvor "dårlig smak" de har. Vi som har arbeidet med prosjektet, har ikke sett slik på det. Målet har ikke vært å vise god eller dårlig smak (hva nå det måtte være), men å vise et stykke av virkeligheten. At det finnes ulike oppfatninger om stygt og pent kommer likevel ikke som en overraskelse. Også her kan altså utstillingen være utgangspunkt for diskusjoner, og gi stoff til ettertanke.

Det flerkulturelle Norge er et stort tema. Det kan virke uoverkommelig å gripe fatt i, ikke minst for museene. De har mye å ta vare på fra før, og mange fastgrodde forestillinger å forholde seg til, ikke minst om museenes posisjon og funksjon, i brytningen mellom det vante hjemlige og det nye og ukjente. Det har tatt tid før museene har begynt å ta på alvor de utfordringene som det flerkulturelle feltet innebærer. Heldigvis ser det ut til at dette nå er i ferd med å endre seg, blant annet med oppbygging av et mangfoldsnettverk, der norske museer utveksler ideer og erfaringer, og er i ferd med flere prosjekter som har som mål å dokumentere og formidle innvandrernes liv i Norge. Her vil det pakistanske hjemmet på Norsk Folkemuseum bli stående som et viktig tiltak – den første permanente museumsutstillingen i Norge med tema fra innvandremiljø.

NOTER

- ¹⁾ Se for eksempel NOU 1996:7. Museum: Mangfold, minne, møtestad.
- ²⁾ Det viste seg for øvrig at det faktisk hadde bodd en pakistaner i Wessels gate 15, men han var for lengst borte da gården ble museumsprosjekt i 1999, og han var derfor ikke med i bildet da valget av informanter skulle gjøres. Senere fikk museet tilfeldigvis oppsporet denne mannen, slik at han kunne intervjues om sitt liv i gården, og et bilde fra hans nåværende hjem et sted utenfor Oslo er vist blant innledningstekstene i entreen i utstillingsleiligheten.
- ³⁾ Etter at prosjektet var avsluttet, har familien kjøpt skinnsofa.
- ⁴⁾ Da museet sommeren 2003 utstilte en flott dekorert lastebil fra Pakistan, som var blitt spesialimportert til festival- og museumsformål, viste det seg at også denne hadde en slik boks montert i førerhuset.
- ⁵⁾ Dette nettstedet er siden gått inn, og diskusjonene har flyttet over til andre, lignende nettsteder.
- ⁶⁾ Morten Bing har lansert begrepet «samshopping» som betegnelse for denne type feltarbeid.

LITTERATUR

- Daun, Åke og Billy Ehn (red.) 1989. *Blandsverige*. Stockholm.
- Ehn, Billy 1990. Bönemattor och empanadas. Om föremålens etnifisering, i Arvidsson, Alf m.fl. (red.) 1990: *Människor och föremål. Etnologer om materiell kultur*. Stockholm.
- Flinck, Maria 1990. *Turkisk innredning och svensk standard*. Torekällsbergets museum, Södertälje. Rapport, upublisert.
- Mohn, Ingrid (red.) 1998: Bo i lag, i går og i dag. *Byminner 1998*:3
- Pareli, Leif 1993. Museene og det flerkulturelle Norge. *Utfordringer og ansvar. Dugnad 1993*:1.
- Pareli, Leif 1994. *Museumstiltak for innvandrerkultur*. Norsk Museumsutvikling, Skriftserie 1994:4
- Rekdal, Per Bjørn 1999. *Norsk museumsformidling og den flerkulturelle utfordringen*. Norsk museumsutvikling 1999:7.
- Ruud, Marit Ekne 1987. *Historien om en gate. Motzfeldtgate på Grønland i Oslo 1890-1980 årene*. Mastergradsavhandling i etnologi, Universitetet i Oslo, upublisert.